

NATIVITAT YARZA

PRIMERA ALCALDESSA DE CATALUNYA

Bellprat, 25 de maig de 1933
Nativitat Yarza, tot just elegida presidenta
de la Comissió Gestora Municipal de Bellprat.

ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA (LA VANGUARDIA)

NATIVITAT YARZA I PLANAS

1872 - 1960

Nativitat Yarza i Planas és un símbol de tota una generació. Filla de la immigració i mestra d'escola, compromesa amb els ideals progressistes i feministes, **la seva figura ha restat oblidada durant massa anys**, com desgraciadament moltes altres, de la vibrant història del republicanisme català.

Nascuda a Valladolid i criada a Barcelona, les inquietuds polítiques de la seva generació, la porten a esdevenir **la primera alcaldessa de la història de Catalunya elegida democràticament per sufragi universal**. La mou l'anhel de llibertat que s'obre amb la proclamació de la República i que només un cop d'estat feixista pot estroncar. Fins a la seva mort l'esperen anys d'exili a França en unes condicions molt difícils.

És un deure amb les generacions que ens han precedit en la lluita per les llibertats socials i nacionals, **no permetre que la seva memòria caigui en l'oblit**. Com a acte de justícia històrica, però, sobretot, perquè els pobles que no coneixen el seu passat, no poden entendre el seu present ni projectar-se cap al futur.

EDICIÓ JOSEP VALL

RECERCA HISTÒRICA ANTONI DALMAU I ISIDRE SURROCA

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA SOFIA LOZANO

DIPÒSIT LEGAL B-6207-2019

Bellprat, febrer de 1934

Nativitat Yarza,
amb una de les seves
alumnes.

ERIK /
BIBLIOTECA DE CATALUNYA
(ESTAMPA)

MESTRA VOCACIONAL

1872 - 1930

Nativitat Yarza i Planas neix a Valladolid, el 24 de desembre de 1872, de manera realment circumstantial. És filla de Manuel Yarza Lavilla, originari de Brea de Aragón (Saragossa) i de Lorenza Planas Ramis, nascuda a Huarte (Navarra), de pares mallorquins. El matrimoni tindrà tres fills: Bernarda, Natividad i Mariano. Manuel Yarza treballa de sabater per a l'Exèrcit i, per tant, es veu sotmès a una mobilitat forçosa.

El 1873, quan fa pocs mesos que ha nascut, **tota la família es trasllada** a la plaça militar de Saragossa; i uns anys més tard, **el 1877, a Barcelona**. Així doncs vivint-hi des dels quatre anys d'edat **és a Catalunya on es cria**.

Entre 1904 i 1905, Nativitat Yarza **estudia magisteri a l'Escuela Normal de Maestras d'Osca** i el 1906 comença a exercir de professora a Santa Margarida de Montbui, aleshores un poble de poc més de cinc-cents habitants que es troba a pocs quilòmetres d'Igualada.

Després, com s'esdevé sovint en la gent de la seva professió de mestra, **emprèn una llarga i intensa ruta de destins laborals** —la majoria en pobles petits del món agrícola, catalans i aragonesos— on continua la seva tasca docent: Pontons, Vilada, Malla, Saderra (Orís), Vilanova del Camí, Igualada, Gandeses, Cabrera de Mar, Jánovas (Fiscal) i Candanosos.

Després d'aquesta darrera etapa en terres aragoneses, **torna a Catalunya, d'on ja no es mourà** fins a les acaballes de la Guerra Civil.

El juny de 1930, Yarza és nomenada mestra en propietat de l'escola de Bellprat, un poble petit de l'Anoia situat prop del castell de Queralt i envoltat de boscos i de camps de conreu. Aquest municipi té en aquesta època poc més de tres-cents habitants. L'escola, a la qual assisteixen una quarantena d'alumnes, es troba als baixos del mateix edifici de l'Ajuntament, una casa modesta de dues plantes on també hi ha una habitació i un llit per a la mestra.

Bellprat, febrer de 1934

Nativitat Yarza parlant amb una veïna del poble.

ERIK / BIBLIOTECA DE CATALUNYA (ESTAMPA)

L'ADVENIMENT DE LA REPÚBLICA: ENTRE L'ESCOLA I EL COMPROMÍS POLÍTIC

1931 - 1933

El 1931, arran de la proclamació de la República, la nova mestra de Bellprat **s'adhereix políticament al Partit Republicà Radical Socialista (PRRS)**, una força creada sota l'impuls **del seu admirat Marcel·lí Domingo, mestre, periodista i polític republicà**. Amb els anys, la seva evolució política i personal la portaran a militar en altres organitzacions, però sempre mantindrà intactes els ideals republicans.

A Bellprat, les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 no se celebren perquè, segons l'article 29 de la llei electoral, quan només es presenta una llista els candidats queden automàticament proclamats. D'aquesta manera Josep Balcells, alcalde des de la instauració de la dictadura de Primo de Rivera, davant la manca de rivals, continua en el càrrec.

A Barcelona, Yarza, que combina inseparablement els seus ideals republicans amb la lluita feminista, esdevé una de les promotores de l'**Asociación Femenina Republicana Victoria Kent** que, l'agost de 1931, publica un manifest a l'*Heraldo de Madrid* i *El Liberal* en el qual es demanen col·laboradores per establir l'associació a Madrid i altres capitals de l'Estat. La seva finalitat és promoure el feminisme en benefici de la República.

És una època en què ha de compaginar l'activitat política entre Bellprat i Barcelona. Per això, sovintegen

els **viatges a la ciutat comtal per tirar endavant els projectes polítics** que es debaten a la seu del districte novè del **Centre Radical Socialista**, a l'avinguda Gaudí, 9, prop de la Sagrada Família. En aquest local, Yarza té l'oportunitat de trobar-se personalment amb Marcel·lí Domingo. En paral·lel el 1932 s'afilia a **l'Associació de Mestres Nacionals de la UGT**.

El 15 de maig de 1932 fa una conferència sobre «*L'escola neutra*» a la seu central del partit, al passeig de Gràcia, 46. I el 5 de gener de 1933, pren la paraula en **actes d'homenatge dedicats a Benito Pérez Galdós** —a l'esmentat Centre Radical Socialista del districte novè— i al **60è aniversari de la proclamació de la Primera República**.

També és elegida, el 2 de juliol de 1933, vicesecretària del consell consultiu de l'**Institut Laic Benèfic de Catalunya**, una entitat fundada per a no deixar en mans de l'Església l'ajut a les persones més desafavorides.

Així mateix, **a Bellprat, Yarza s'esforça a transmetre el republicanisme no tan sols a l'escola, sinó també a tot el poble**, participant activament en la instauració del Centre Radical Socialista i l'Institut Laic Benèfic de Bellprat.

Bellprat, 1934
Nativitat Yarza,
en la foto d'estudi oficial
com a alcaldessa
de Bellprat, amb la vara
de comandament.

J. RAMOS

(SUCCESSOR DE SANTONJA) /
COL·LECCIÓ PARTICULAR
DE MAGÍ GALINDO I ANGUERA

ALCALDESSA DE BELLPRAT

1933 - 1934

El 17 de gener de 1932, Yarza explica per carta a Marcel·lí Domingo —ministre d'Instrucció Pública des de la proclamació de la República— que **a Bellprat encara es viu en plena dictadura, perquè hi ha un alcalde elegit per l'article 29**, que de fet actua a les ordres del capellà. Yarza pretèn rellevar-lo pel president del comitè local del PRRS, Magí Tudó.

Tanmateix, aquest canvi no és possible fins al maig de 1933, quan **el Govern de la República i el de la Generalitat modifiquen la Llei electoral** per substituir els ajuntaments que el 12 d'abril de 1931 s'han constituït mitjançant l'article 29. En virtut d'aquesta nova legislació, **els consistoris són rellevats per comissions gestores municipals, i el 25 de maig, Yarza passa a presidir la de Bellprat**. Durant aquest període es produeix un acord municipal per transferir la propietat del cementiri a l'Ajuntament.

A les **eleccions legislatives del novembre de 1933** —les primeres amb sufragi universal, o sigui amb el vot femení ja efectiu gràcies a la Constitució de la República— **les dretes guanyen a l'Estat**, confirmant-se per alguns la tesi que l'atorgament del vot a la dona ha afavorit les opcions conservadores, donada l'àmplia influència de l'Església en les dones menys instruïdes. **A Catalunya**, però, la situació és una mica diferent, ja que **la Lliga Catalana guanya en escons, però Esquerra Republicana ho fa en vots**.

En tot cas **el PRRS de Domingo i Yarza pateix una important davallada a l'Estat** que genera una greu crisi i, finalment, una escissió. Sembla que és arran d'aquest fracàs que **Yarza i altres companys deixen el PRRS per a unir-se a ERC**, partit pel qual encapçala la candidatura de **La Unió de la Pàtria de Bellprat**, a les eleccions municipals següents, amb un programa fonamentat en una administració republicana, una cultura laica i una política austera.

El 14 de gener de 1934, la ciutadania de Bellprat fa confiança a la llista liderada per **Esquerra, que guanya per majoria absoluta** assolint 87 vots (51,47%) i 4 regidors, enfront la Lliga, la candidatura de la dreta, que amb 82 vots (48,52%) en treu 1. Aquell dia, entusiasmada amb el resultat, tot i desconèixer que s'ha convertit en **la primera dona elegida alcaldessa per sufragi popular a Catalunya**, Nativitat Yarza el qualifica com el més bell de la seva vida.

L'àmplia victòria a Catalunya de les candidatures d'Esquerra Republicana en aquestes eleccions municipals **posa fi** per sempre, només dos mesos després, a la polèmica generada sobre **si el vot de la dona afavoreix les opcions de dretes**.

Barcelona, 12 de febrer de 1934

Joan Tauler, Josep Tomàs i Piera, Nativitat Yarza, Lluís Companys i Francesc Riera,
en la recepció oferta pel president de la Generalitat a l'alcalde de Bellprat.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / ARXIU FOTOGRÀFIC DE BARCELONA

RECONeixEMENTS A LA PRIMERA ALCALDESSA

1934

El 12 de febrer de 1934, **Nativitat Yarza** com a primera alcaldessa de Catalunya **és distingida amb una recepció al Palau de la Generalitat pel president Lluís Companys**, en un acte que posa en relleu la importància que els líders republicans del país donen a la seva elecció. L'endemà, una entrevista a la primera plana de **La Humanitat**, la presenta d'aquesta manera: **«És una dona intel·ligent, ponderada i d'ideals esquerristes i laics»**.

També alguns mitjans de comunicació espanyols l'entrevisten per la seva condició de primera alcaldessa de Catalunya elegida democràticament. És el cas d'**Estampa**, una revista gràfica de gran difusió editada a Madrid que en el seu número del 3 de març li dedica un reportatge a dues pàgines, on Yarza fa **professió de fe republicana i d'admiració cap a les classes populars del camp català**.

A Barcelona, l'11 de març, se celebra la **«Diada dels Ajuntaments d'Esquerra»**. És una convocatòria multitudinària a Montjuïc en la qual, de bon matí, Yarza assisteix a l'**ofrena a Francesc Macià** que es fa a la tomba del president i a una **visita a l'Escola del Bosc**, al parc de Laribal. L'acte central se celebra al Palau de Projeccions, amb l'alcalde de Barcelona, Carles Pi i Sunyer, donant una conferència sobre «La nova llei municipal catalana». Després té lloc un **banquet**, i l'alcaldesa de Bellprat seu a la presidèn-

cia, amb el president de la Generalitat, Lluís Companys; el president del Parlament, Joan Casanovas; els consellers Ventura Gassol i Martí Barrera; els caps dels grups d'Esquerra al Parlament, Pere Mestres, i al Congrés, Amadeu Aragay; la líder feminista d'ERC Maria Dolors Bargalló... I alcaldes com: Carles Pi i Sunyer, de Barcelona; Antoni Vives, de Lleida; Samuel Morera, de Terrassa; Joan Borràs, de Reus; Ramon Frontera, de l'Hospitalet; Francesc Arnau, de Malgrat de Mar, que és alhora diputat al Parlament i president de la Federació de Municipis de Catalunya...

Per a l'alcaldesa, contactar **amb els dirigents més rellevants d'Esquerra** li serveix perquè més endavant alguns d'ells prenguin part en actes polítics a la comarca de l'Anoia.

Barcelona, 11 de març de 1934

Diada dels Ajuntaments d'Esquerra. La Comissió d'alcaldes i regidors d'ERC visita l'Escola del Bosc, una institució creada el 1914 a iniciativa de l'Ajuntament i inspirada en els avançats moviments pedagògics republicans. Els visitants posen davant el pavelló masculí d'estil noucentista d'Adolf Florensa, inaugurat el 1921 com a ampliació. Al voltant de Nativitat Yarza hi apareixen, entre altres, el regidor de Barcelona Josep Escofet i l'alcalde de l'Hospitalet, Ramon Frontera.

BRANGULÍ / ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA

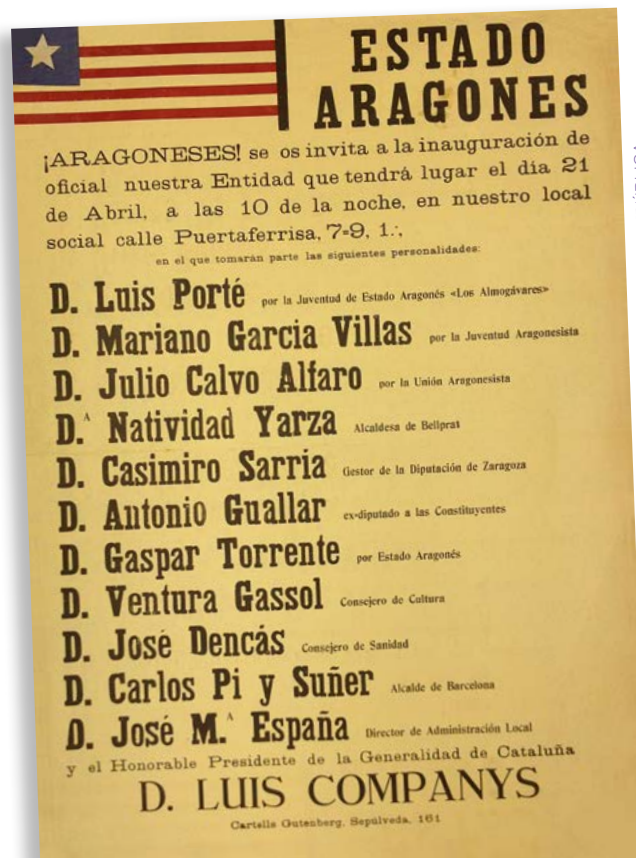
PROPAGANDISTA REPUBLICANA

1934

La notorietat assolida fa que l'alcaldesa Yarza sigui **una oradora cada cop més sol·licitada** en els actes. Així, el 9 de març de 1934 fa una conferència titulada **«Actuació laica i republicana»** a l'Ateneu Republicà Federal d'ERC, a Gràcia; el 21 d'abril, participa —per la seva ascendència aragonesa— en la inauguració del local d'**Estado Aragonés**, un partit d'esquerra aragonesista nascut a Barcelona; el 26 de maig, intervé al costat de Salvador Armendares, Josep Folch i Amadeu Aragay en un míting d'ERC al **Centre Republicà de Santa Coloma de Queralt**; i el 9 de juny, juntament amb la mestra tarragonina Hilda Agostini, participa a Gràcia, a l'**homenatge a Ramon Aguiló**, advocat i publicista amb qui totes dues docents han compartit militància al PRRS.

En ple debat públic de la **Llei de Contractes de Conreu**, acabada d'aprovar al Parlament de Catalunya, Nativitat Yarza organitza, el 15 de maig, un **míting a Bellprat**. I el 3 de juny en té lloc un altre al **Centre Republicà de Sant Martí de Tous**, en el qual intervenen els diputats d'Esquerra Republicana al Parlament de Catalunya Salvador Armendares, Pere Mestres i Francesc Riera, cofundador de la Unió de Rabassaires i el diputat a Corts, Amadeu Aragay, que també és secretari general de la Unió. La primera alcaldessa de Catalunya és l'oradora que tanca ambdós actes, amb una defensa de la llibertat, del laïcisme i de l'escola única i obligatòria.

El 17 de juny, se celebra una **trobada de rabassaires de l'Anoia a Copons**, amb intervencions de Yarza, Francesc Riera, Amadeu Aragay, Elionor Vinyerta i Maria Dolors Bargalló, que es clou descobrint noves plaques de carrers dedicats a la Unió de Rabassaires, a Francesc Ferrer i Guàrdia, a Fermín Galán i al veí coponenc Pere Palomas, que havia portat l'energia elèctrica al poble.

La Pobla de Claramunt, circa 1930

Una imatge del carrer principal de la població. A la dreta, a la façana de l'Ajuntament, es llegeix la retolació de les escoles nacionals per a nenes i per a nens, que es trobaven a la planta superior de l'edifici.

FREYTA / ARXIU MUNICIPAL DE LA POBLA DE CLARAMUNT

MESTRA A LA POBLA DE CLARAMUNT

1934

L'1 de maig de 1934, la **Confederación Nacional de Maestros**, un dels principals sindicats de mestres de l'Estat, reunida en Congrés a Saldaña, nomena Yarza delegada seva al partit judicial d'Igualada.

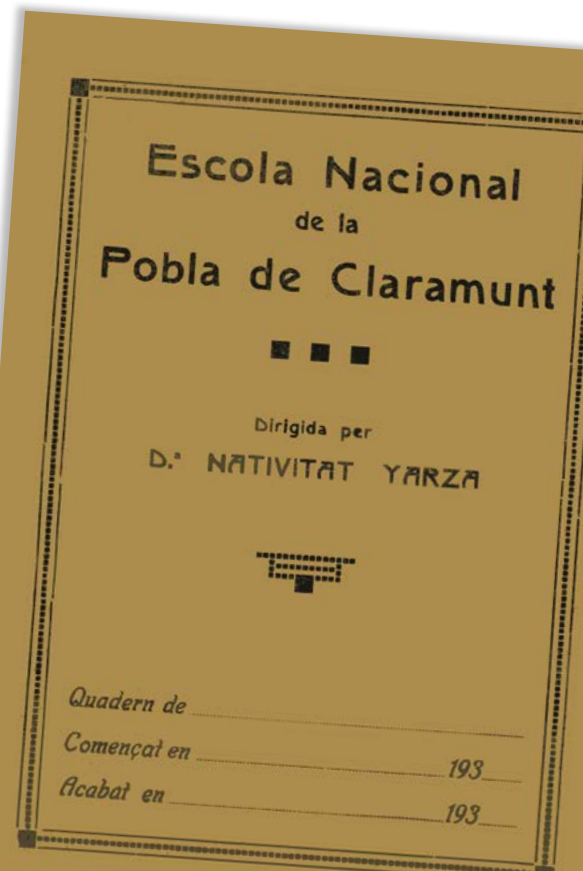
L'agost de 1934 es publica el **nomenament de Nativitat Yarza per ocupar la plaça de mestra a la Poble de Claramunt**. Quan fa el trasllat, el *Diari Oficial de la Generalitat* no publica el nomenament del seu substitut al consistori, però el cert és que **deixa de ser alcaldessa de Bellprat**. Tot fa pensar que la documentació oficial es va fer amb retard, o que encara no s'havia elegit ningú, i que al cap de pocs dies va quedar sense efecte a conseqüència dels Fets d'Octubre. Amb les noves disposicions de l'autoritat militar, Josep Solé esdevé el nou alcalde de Bellprat.

A la Poble de Claramunt, durant la seva estada de gairebé dos anys, com a directora de l'escola, **s'allotja en un habitatge de l'antiga casa de la vila**, i políticament resta gairebé inactiva a conseqüència de la repressió del Bienni Negre a conseqüència dels Fets d'Octubre.

Abans, però, encara participa el 26 d'agost en un **acte de propaganda anticlerical i esquerrana al casal d'ERC de Cabrera de Mar**, amb intervencions també d'Emiliana de Rius, Ramon Aguiló i Lluís Umbert. Aquest és l'últim acte de què tenim constància

en el qual Nativitat Yarza parla com a militant d'ERC, perquè sabem que va causar baixa del partit tot i que en desconeixem les raons.

Libreta de l'alumna Antònia Colom i Aguilera.

Circa 1930-1950

Algunes de les principals figures del municipalisme feminista republicà.

D'esquerra a dreta: a dalt, Justa Goicoechea, Consol Nogueras i Fidela Renom;
a baix, Caterina Casas, Antònia Adroher i Dolors Piera.

PIONERES DEL MUNICIPALISME FEMINISTA

1934 - 1939

Les eleccions municipals del 14 de gener de 1934 representen l'entrada, **per primer cop en democràcia, d'electes femenines** a les institucions locals.

A més de **Nativitat Yarza**, tres altres dones tenen el privilegi de ser les pioneres del municipalisme feminista a casa nostra: la treballadora del tèxtil **Justa Goicoechea**, elegida regidora de l'Hospitalet de Llobregat per la coalició d'esquerres liderada per ERC amb el PNRE, que obté majoria absoluta; la botiguera **Consol Nogueras**, escollida a Mataró, en la llista guanyadora del Front Únic d'Esquerres, liderat per ERC; i la mestra de guarderia **Fidela Renom**, escollida a Sabadell, en la llista també guanyadora formada pel PRDF, ERC i USC.

El febrer de 1936 també esdevé regidora **Esperança Martí**, d'ERC a Esplugues de Llobregat que, com a suplent, substitueix la baixa d'un regidor. Amb l'esclat de la Guerra Civil i la designació d'ajuntaments conformatos només per les forces polítiques i sindicals que donen suport a la República, algunes altres dones esdevenen regidores. Són els casos de les edils de la CNT: **Maria Banal**, a Banyoles; **Casilda Sagaruy**, a Girona; **Àngela Clos**, a Palafrugell; i **Teresa Pons**, a Salt. D'ERC: **Francesca Monné**, a Esparreguera; i **Caterina Casas**, a Molins de Rei. Del POUM: **Antònia Adroher**, a Girona. I del PSUC: **Maria Domènech** i **Rosa Pujol**, a Banyoles; **Dolors Piera**, a Barcelona;

Vicenta Agustín, a Cornellà de Llobregat; **Isabel Bueno**, **Angelina Compte** i **Àngela Moñino**, a Girona; **Aurèlia Pijoan**, a Lleida; **Amèlia Junoy** i **Carme Ribas**, a Mataró; **Josepa Navarro**, al Prat de Llobregat; **Teresa Palau**, a Reus; **Maria Noguera** i **Neus Pérez**, a Sant Feliu de Llobregat; i **Maria Tarrida**, a Sant Joan Despí. I, finalment, també del PSUC, **Joana Matia** esdevé alcaldessa d'Alpens.

Totes aquestes dones pioneres —ja que representen menys de l'1% de tots els regidors dels ajuntaments catalans— s'especialitzen al capdavant de les **regidories d'ensenyament, cultura o assistència social**, aprofitant els seus coneixements com a mestres, treballadores del comerç i de la indústria.

L'experiència del municipalisme feminista republicà resulta efímera en el dramàtic context de la Guerra Civil, la derrota i la implantació de la Dictadura franquista, un règim que acaba amb la representació política democràtica i els drets i llibertats de les dones que tant havien costat d'aconseguir.

Front d'Aragó, prop de Tardienta, agost-setembre de 1936

Nativitat Yarza, miliciana de la Columna Del Barrio.

ARXIU COMARCAL DE L'ANOIA (DONACIÓ DE TERESA MARCUAL I PADRÓ)

LA GUERRA CIVIL: DE MILICIANA AL FRONT D'ARAGÓ A MESTRA AL SERVEI DEL CENU

1936 - 1939

Quan el juliol de 1936 es produeix l'aixecament dels militars rebels, Yarza, amb 63 anys, **s'allista a la columna dirigida per José del Barrio i Antonio Trueba** patrocinada pel PSUC i la UGT, per lluitar amb les forces lleials a la República. El 24 d'agost surt de Barcelona cap **al front d'Aragó on s'està a la zona de Tardienta i la rodalia d'Osca fent tasques de proveïments per a les trinxeres**. Unes setmanes més tard, les milicianes són retirades del front i les columnes són militaritzades i integrades a l'Exèrcit Popular.

A partir d'agost, **el Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU)** porta un nou sistema d'ensenyament a tot Catalunya, el qual, entre altres mesures, estableix la coeducació. A Barcelona, les previsions es desborren, perquè s'ha de donar cabuda als milers d'infants refugiats que arriben procedents d'altres zones de guerra. Yarza, obligada a tornar del front, i conscient de la necessitat de nous mestres, **demana el trasllat provisional per exercir a Barcelona**.

Tanmateix, la mestra republicana **no es desentèn de la seva antiga escola de la Poble de Claramunt**: de fet, quan Yarza torna del front per quedar-se uns quants dies, junt al mestre Emilio Viguera, **estructuren el curs escolar amb el nou mètode decretat per la Generalitat**, amb la incorporació de nou professorat: la igualadina Núria Maestre; la jove catòlica Marina Llaveria; i el mestre de Toledo, Manuel Guzmán.

Els infants refugiats de Madrid i Toledo que arriben a la Poble el 10 d'octubre **es beneficien del nou sistema d'ensenyament** del CENU, malgrat les dificultats que comporta el desconeixement de l'idioma. A causa dels esdeveniments de la guerra, el curs escolar comença amb retard. Combinada la canalla per edat, es posen a les **taules bipersonals de les diferents aules, un noi i una noia formant parella**.

Quan Yarza es trasllada definitivament **a Barcelona, va a parar a una escola de la part alta** de la ciutat, prop del carrer Balmes. Resideix en el mateix centre, on s'està gairebé fins als darrers mesos de la guerra.

Simultàniament **s'incardina en tasques polítiques de l'organització femenina del PSUC**, des del seu casal al passeig Pi i Margall, 39 (el passeig de Gràcia). Ella i Hilda Agostini, estan al capdavant del departament de Premsa, Agitació i Propaganda, mentre que altres companyes gestionen dependències d'assistència social i ajudes a la gent del front de guerra.

Nativitat Yarza i Rosario Mera intervenen, davant 800 delegades, en representació del PSUC en el **1r Congrés Nacional de la Dona**, que té lloc del 6 al 8 de novembre de 1937 al Palau de la Música de Barcelona, i en el qual s'escull Maria Dolors Bargalló, principal propagandista d'Esquerra Republicana, com a presidenta de la Unió de Dones de Catalunya.

D/G

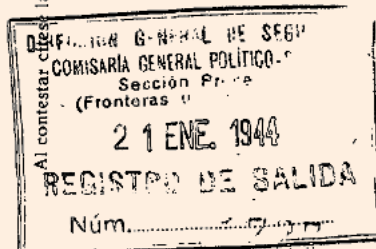
MINISTERIO DE LA GOBERNACIÓN

**DIRECCIÓN GENERAL
DE SEGURIDAD**

Comisaría General Político-Social

Ref.^a { Sec.: 1^a.-
 { Ngd. 2^a.-

Al contestar citar la referencia.

Imp. de la D. G. de S. - M. n.º 360

Madrid,
21 de gener de 1944
Ordres de la Comisaria
General Político-Social
del Ministerio
de Gobernación
per tal de detenir
a Nativitat Yarza
tan bon punt entrés
a l'Estat espanyol
per la frontera
de Portbou.
ARXIU NACIONAL
DE CATALUNYA

Abn.º 388

Excmo. Señor:

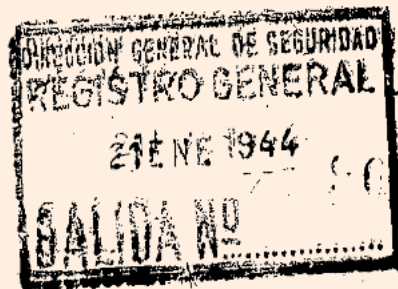
Tengo el honor de participar a V.E. que con esta fecha se ha autorizado la entrada en España por la frontera de PORT-BOU a la súbdita española Natividad YARZA PLANAS, nacida en Valladolid el día 24 de diciembre de 1873.

Ruego a V.E. se digne ordenar su detención cuando llegue a la indicada frontera debiendo ser puesta a disposición del Ilmo. Sr. Jefe Superior de Policía de Barcelona para que proceda a la correspondiente depuración.

Dios guarde a V.E. muchos años.
Madrid, 21 de enero de 1944.

EL DIRECTOR GENERAL.

P.D. EL COMISARIO-GENERAL,

Excmo. Sr. Gobernador Civil de G E R O N A.

=====

VÍCTIMA DE LA REPRESSIÓ FRANQUISTA

1939 - 1944

No gaire més tard, **acabada la Guerra Civil**, Nativitat Yarza creua la frontera amb França el 31 de gener de 1939 amb el gran corrent de **la retirada dels republicans catalans i espanyols**. S'han donat diversitat de testimoniatges sobre la peregrinació de Yarza cap a l'exili, en un moment en què ja ha arribat als 66 anys. Algunes persones de la Pobla de Claramunt, retinudes en els camps de concentració de Catalunya Nord, van saber per altres companys que Yarza havia passat la frontera. D'altra banda, en un informe fet per la Guàrdia Civil el 1941, i en un altre de la Falange del 1942, s'assenyala que s'ha exiliat a França.

Mentrestant, el 21 d'octubre de 1940, la **Comisión Superior Dictaminadora de Expedientes de Depuración** del Ministerio de Educación Nacional **dona la baixa definitiva com a mestra** a Nativitat Yarza, perquè en els terminis requerits no ha presentat els avals sol·licitats.

Uns anys després, la família del seu germà Mariano rep una carta a Barcelona de la seva tieta des de França en la qual els explica que vol retornar de l'exili. **La van a rebre a l'estació de França però només hi troben les maletes**. Ella no hi apareix i els familiars ja no en saben mai més res.

Està documentat que el gener de 1944, des de la Comisaría General Político-Social de la Dirección

General de Seguridad, per un costat **se l'autoritza a entrar a l'Estat espanyol** per la frontera de Portbou i alhora es mana al governador civil de Girona i al comissari del Cuerpo General de Policía de Figueres, **que n'ordeni la seva detenció** a l'arribada a la frontera, per tal de ser posada a disposició del cap superior de policia de Barcelona i que aquest procedeixi a **la seva depuració**.

Segurament per això, per no ser detinguda, **Yarza interromp sobtadament el seu viatge de retorn** a Barcelona i es veu obligada a abandonar les maletes.

Tolosa de Llenguadoc, 21 d'agost de 1944

L'alliberament de la capital occitana, per part de les forces aliades, després de quatre anys sota l'Estat Francès del mariscal Philippe Pétain i l'ocupació militar alemanya, representà una immensa alegria i esperança per a tots els republicans catalans i espanyols refugiats, com Nativitat Yarza.

LA DURA VIDA A L'EXILI 1939 - 1956

Sabem que, com a mínim, **des del novembre de 1942 Nativitat Yarza resideix a Tolosa de Llenguadoc**, a la rue des Fontaines, al barri de Saint-Cyprien. **Els llargs anys d'exili són terriblement durs i amargs** per a tots els defensors de la República que s'escampen a milers, primer per la veïna França i després per tot el món. Les històries personals són, en aquest sentit, escruixidores. Tanmateix, un dels elements que pal·lien en un cert grau les pèssimes condicions de vida dels refugiats és **la solidaritat internacional**, que s'expressa de múltiples maneres.

Un dels organismes que es distingeix en aquesta tasca és l'**Spanish Refugee Aid, Inc. (SRA)**, una entitat creada el 1953 a Nova York per **Nancy MacDonald**. La missió principal d'aquesta organització, que arriba a tenir quatre oficines a França, consisteix en l'**«adopció» d'un elevat nombre de refugiats que viuen en molt males condicions oferint-los ajut econòmic** —sovint una retribució periòdica— o material —roba, sabates, aliments...— a través d'una persona o una família americana que «adopt» un refugiat i hi estableix una relació personal.

Gràcies a la documentació de l'SRA sabem que, el 1953, Nativitat Yarza **continua vivint a Tolosa de Llenguadoc**, concretament en aquestes dues adreces: 6, rue d'Aussargues (1953-1956) i 12, avenue Camille Pujol (1957-1960).

A través de la persona que es fa responsable en territori francès de la refugiada «adoptada», **Marion G. Splanger**, sabem que Yarza **treballa com a planxadora**, *«però la seva edat ja no li permet fer aquest treball pesat. Encara s'hi dedica a casa seva. Rep una pensió de 3.950 francs al mes i guanya 1.500 francs pel seu treball, que li cobreix el lloguer»*.

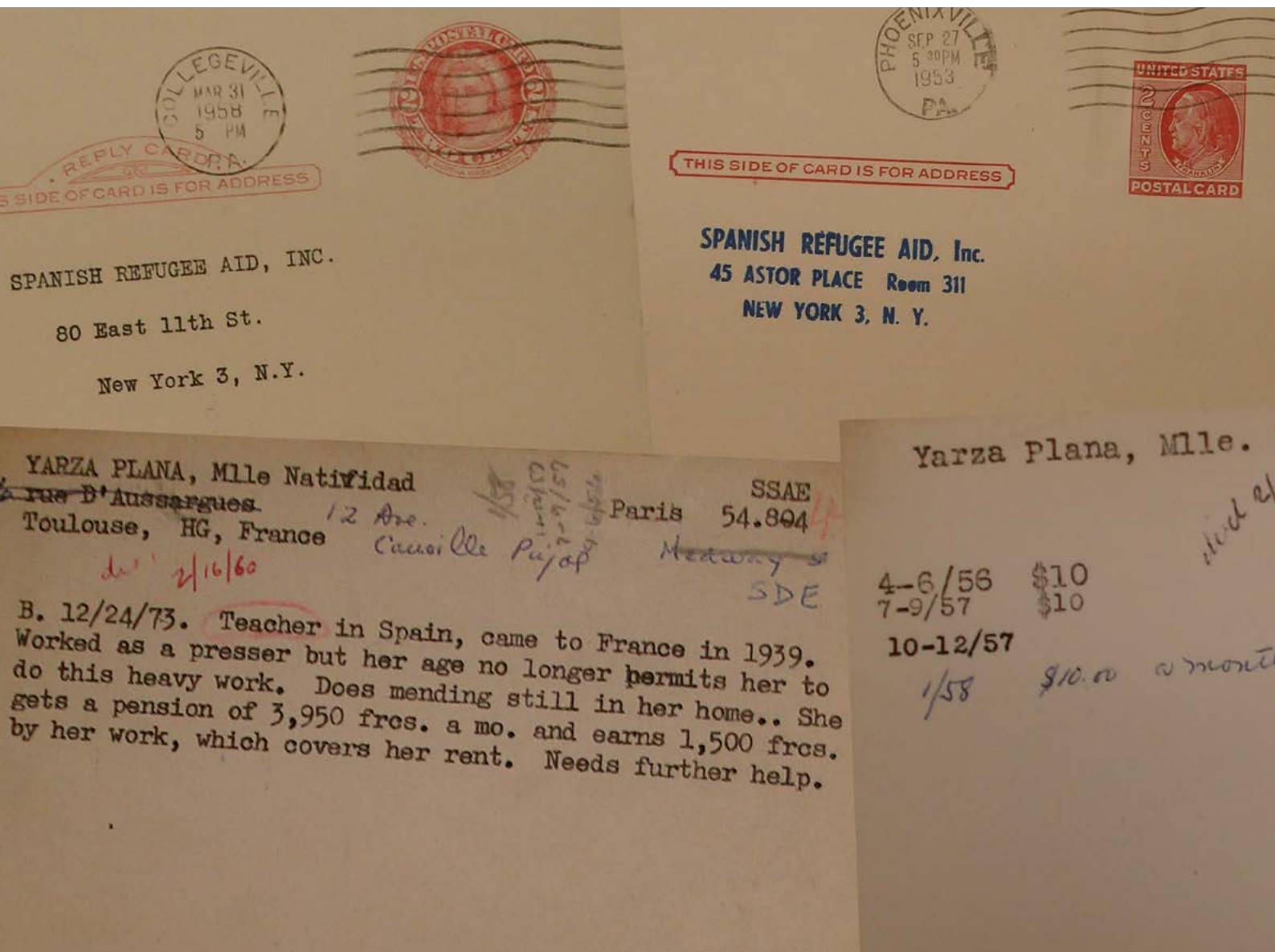
El 13 de juliol de 1953, Yarza, que **ja té 80 anys**, escriu de puny i lletra i en francès a la directora americana de l'SRA. Li diu que encara no ha rebut res i que **no necessita roba, sinó calçat**. Per això hi adjunta el patró del seu peu perquè li enviïn, si és possible, un parell de sabates. Pel que fa a l'alimentació, ha de seguir un règim a causa de la tensió arterial. En les setmanes següents rep tanmateix un vell abric de pells, un barret i un vestit i **comença a percebre retribucions de 10 o 20 dòlars amb una regularitat difícil de precisar**.

Passats tres anys, el 8 de maig de 1956, l'antiga mestra escriu de bell nou a Nova York i **agraeix una trama de 7.000 francs, que li ha estat de gran ajut perquè viu molt pobrament**. En aquests moments es troba prou bé de salut, llevat dels seus ulls. I canvia de domicili, *«per estar més a prop d'un amic»*.

1956-1958

Documentació i correspondència de Nativitat Yarza,
dels arxius de l'Spanish Refugee Aid, Inc.

NEW YORK UNIVERSITY

MORT EN L'OBLIT

1956 - 1960

El deteriorament de les condicions de vida i l'envel·liment avançat de Yarza **li fan cada cop més penosa l'existència**. Una carta de la directora de l'SRA, Nancy Macdonald, del 10 de desembre de 1957, ens assabenta que l'antiga mestra rep regularment 10 dòlars des del juliol anterior i que la intenció és prorrogar-li aquest ajut indefinidament, ja que el cost de la vida ha augmentat a França i les condicions de les persones que viuen pobrament, com és el cas d'ella, han empitjorat.

Per una carta de 2 de novembre de 1959 entre les seves dues protectores, sabem que es troba bastant malament, ja que a l'agost anterior **ha caigut quan pujava a l'autobús a Tolosa i l'han hagut de traslladar a l'Hospital Purpan**. El seu estat empitjora *«i la seva ment se n'ha vist afectada. Es temen que ja no viurà gaire...»*. Se suspèn, doncs, momentàniament, l'ajut econòmic.

En una carta posterior, del 4 de març de 1960, la directora de l'SRA ofereix una dada reveladora: Yarza **es troba a l'hospital «envoltada de monges partidàries de Franco que se n'han apoderat per complet, espiritualment i materialment»**.

Finalment, el darrer document que coneixem —una carta de Nancy MacDonald del 15 del mateix mes— proporciona una dada definitiva: Nativitat Yarza

Planas ha **mort a l'hospital de La Grave, a Tolosa de Llenguadoc, el 16 de febrer de 1960**.

Així, doncs, la mestra i alcaldessa que es va haver de reconvertir en planxadora, **la lluitadora antifeixista i exiliada, mor en el més absolut dels oblits, tres mesos després d'haver complert 87 anys**.

El tram final de la seva vida de refugiada republicana a França ha estat, com per a tants d'altres dels seus compatriotes en situacions similars, i a desgrat de l'ajut que ha rebut, **notablement dur i aflictiu**.

Bellprat, 2 de novembre de 2007

Carles Pol, alcalde de Bellprat, Marina Llsansana, diputada anoiensa d'Esquerra Republicana al Parlament de Catalunya, i Josep Vall, director de la Fundació Josep Irla, inaugurant la placa en record de Nativitat Yarza, a la façana de l'Ajuntament i antiga escola de la població.

ISIDRE SURROCA I LLUCIÀ

LA RECUPERACIÓ D'UNA FIGURA HISTÒRICA

2007 • 2019

Nativitat Yarza **comença a sortir de l'oblit gairebé cinquanta anys després de la seva mort**, quan des de la Fundació Josep Irla —que amb el nou segle ha començat a editar estudis sobre el paper de les dones d'Esquerra a l'etapa republicana— es redescobreix la figura de la primera alcaldessa del país elegida democràticament.

El març del 2007 la Fundació Josep Irla facilita tot el material gràfic i documental recollit fins el moment sobre Yarza a la revista d'història **Sàpiens**, que a través d'un article, que es publica el juliol, **difon la seva trajectòria** per tal d'incitar altres estudiosos a aprofundir en la seva vida.

El 2 de novembre de 2007 **l'alcalde de Bellprat Carles Pol**, elegit uns mesos abans, impulsa un primer reconeixement de la seva figura, amb la celebració d'una conferència i dedicant una **placa en el seu record a l'Ajuntament del poble**.

Des d'aleshores, Bellprat recorda cada any el personatge més rellevant de la seva història amb diverses activitats cíviques i culturals, de les quals n'han esdevingut les més reeixides: la iniciada el 2010, la **Diada de castelleres - Memorial Nativitat Yarza**, la primera trobada consagrada als castells aixecats només per dones, que se celebra cada 12 d'octubre; i la creació, el 2012, del **capgròs «l'alcaldessa»**.

Paral·lelament a aquestes mostres de reconeixement popular, els **historiadors Isidre Surroca i Antoni Dalmau investiguen la seva vida** —a diferents arxius del país i l'estranger, a les hemeroteques i a través de la memòria oral de la gent que la va conèixer— i aconsegueixen reconstruir bona part de la seva trajectòria vital **en dos articles publicats** l'abril del 2009 i l'abril del 2013 **a la Revista d'Igualada**.

També, des del 2011, la Fundació Josep Irla convoca la **Beca d'Estudis Feministes Nativitat Yarza**, que amb el seu nom, té per objectiu finançar una recerca inèdita en el camp de les ciències socials sobre propostes per assolir la igualtat i l'exercici de la plena ciutadania de les dones.

I, finalment, el 2013 l'escriptora **Imma Cabré** guanya el Premi Gregal de **Novel·la Històrica** amb ***Els senyors del poder***, un relat inspirat en la vida de Nativitat Yarza.

Totes aquestes iniciatives de caire cívic, cultural, històric, acadèmic o literari tenen per finalitat **honorar la figura de Nativitat Yarza** i per extensió aquella memorable generació de dones republicanes, amb les quals sempre estarem en deute.

«—Que pensa de la intervenció de la dona a la política?

— Jo crec —respongué sense vacil·lar—, que la dona no ha donat fins ara el rendiment que té destinat en la vida política, per diverses causes, cap d'elles de la seva responsabilitat.

Actualment, les dones, a causa de la seva instrucció deficient, no han sabut, encara, emancipar-se, ja que pesen molt damunt d'elles els prejudicis que els ha inculcat el clergat, amb finalitats indubtablement interessades.

Quan la dona catalana s'hagi pogut desfer d'aquest llast i, com a fruit de la seva cultura, opinar lliurement sense els consells del capellà, portarà a cap la seva obra revolucionària que serà, sens dubte, tant o més avançada que la que han dut a terme fins ara els nostres homes.»

**Extracte de l'entrevista a Nativitat Yarza
publicada a *La Humanitat* el 13 de febrer de 1934**

